

Europska unija

Ulaganje u
budućnost.

Sigurnost djece na internetu

Modul 4

priručnik za roditelje
7. i 8. razreda osnovne škole

Jelena Glavurdić, Agnes Jelačić, Lidija Kralj, Davor Šimić, Sanja Ujević, Vedrana Žaja

RAZVOJ
LJUDSKIH
POTENCIJALA

Hrvatski
kvalifikacijski
okvir

STRUKTURNI I INVESTICIJSKI
FONDVI

Sigurnost djece na internetu

Modul 4 priručnik za roditelje 7. i 8. razreda osnovne škole

Jelena Glavurdić, Agnes Jelačić, Lidija Kralj, Davor Šimić,
Sanja Ujević, Vedrana Žaja

OŠ "Mladost"
Osijek

Nakladnik: OŠ Veliki Bukovec
Dravska 42, Veliki Bukovec, Mali Bukovec

Za nakladnika: Terezija Šalamon i Željka Marković-Bilić

Urednica: Lidija Kralj

Urednički tim: Tea Toplak, Štefanija Šarec, Sanja Ivačić, Brankica Kovaček, Gordana Lohajner, Željka Marković-Bilić, Marina Zember, Marinka Mlinarić, Daliborka Vuković, Terezija Šalamon, Stela Pavetić

Recenzenti: Gordana Sokol, Viktorija Hržica, Željka Knezović, Karl Hopwood, James Langley

Lektorica i korektorica: Vesna Čondić

Ilustracije, dizajn, prijelom i tisak:

VERDELINO
marketing solutions

sales | production | idea | web | events | promotions

Zahvala

Koordinator projekta za Osnovnu školu „Gripe“ zahvaljuje članicama projektnog tima OŠ „Gripe“ Agnes Jelačić, Vedrani Žaja, Sanji Ujević i Jeleni Glavurdić na satima samoprijegornog volonterskog rada u stvaranju kurikuluma Sigurnost na internetu.

CIP zapis dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 892039.

ISBN 978-953-8029-10-3

Sadržaj knjige dostupan je pod Creative Commons licencom: Imenovanje - Nekomercijalno - Dijeli pod istim uvjetima.

Sadržaj smijete umnožavati, distribuirati, priopćavati javnosti i mijenjati ga uz obvezno navođenje autorstva i samo za korištenje u nekomercijalne svrhe. Promijenjeno djelo morate dijeliti pod istom licencom.

I. izdanje, Mali Bukovec, 2014.

Sufinancira Europska unija iz Europskoga socijalnog fonda.

Sadržaj publikacije isključiva je odgovornost OŠ „Mato Lovrak“, OŠ „Mladost“, OŠ Veliki Bukovec, OŠ Gripe i OŠ Popovača te ne odražava stajalište Europske unije.

SADRŽAJ

UVOD.....	1
-----------	---

Informacije

1.1. Digitalna pismenost.....	2
1.2. Pravilo triju izvora.....	4

Komunikacija

2.1. Digitalni građanin.....	5
2.2. Prava i odgovornosti.....	6
2.3. Privatnost i dijeljenje sadržaja.....	7
2.4. Gluhi telefon.....	8
2.5. Budi svoj.....	11

Stvaranje sadržaja

3.1. Moj autorski rad.....	12
3.2. Kreativnost na djelu.....	13
3.3. <i>Mašta je sve</i> , A. Einstein.....	14

Sigurnost

4.1. Poštujemo različitosti.....	15
4.2. Znaš li na što pristaješ?.....	17
4.3. Upravljam svojim vremenom.....	19
4.4. Ekoprijatelji.....	21

Rješavanje problema

5.1. Što učiniti?.....	22
5.2. Nisi sam!.....	22
5.3. Lena je mislila da zna.....	24
5.4. Ugrožena sigurnost.....	24
5.5. Kad privatno postane javno.....	26
5.6. Ovo bi mogla biti tvoja priča.....	26

UVOD

Poštovani roditelji!

Pred vama se nalazi priručnik za roditelje uz udžbenik *Sigurnost djece na internetu* koji je izrastao iz međusobne suradnje učenika, njihovih učitelja i roditelja tijekom projekta *Sigurnost djece na internetu*. Dio je udžbeničkoga kompleta koji se sastoji od udžbenika za učenike, priručnika za učitelje i priručnika za roditelje te multimedijjskih, interaktivnih sadržaja i e-udžbenika koji su dostupni na mrežnim stranicama petzanet.HR. To područje školskoga kurikuluma i udžbenički komplet koji iz njega proizlazi nastali su iz potrebe obrazovne politike Republike Hrvatske da prihvati osam temeljnih kompetencija za cjeloživotno obrazovanje koje je odredila Europska unija.

Jedna je od tih kompetencija digitalna pismenost koja se odnosi na osposobljenost za sigurnu i kritičku upotrebu informacijsko-komunikacijske tehnologije za rad u osobnome i društvenome životu i komunikaciji. Njezini su ključni elementi osnovne informacijsko-komunikacijske vještine i sposobnosti: upotreba računala za pronalaženje, procjenu, pohranjivanje, stvaranje, prikazivanje i razmjenu informacija te razvijanje suradnje i komunikacije internetom.

Udžbenik sadržava dvadeset tema koje su usmjerene na različita područja u upotrebi računala, mobitela i interneta – informacije, komunikacije, stvaranje sadržaja, sigurnost i rješavanje problema. Ovaj priručnik za roditelje prati materijale udžbenika za učenike. Čitanjem priručnika dobit ćete jasnu sliku o sadržajima koje usvajaju i uče vaša djeca. U njemu se nalaze primjeri, odnosno znanja i vještine koje će vaša djeca steći u školi te smjernice s pomoću kojih ćete moći uspješno pratiti njihov napredak u usvajanju tih znanja i vještina potrebnih za sigurno i prihvatljivo korištenje interneta. Uz te smjernice moći ćete im i uspješno pomagati da ih lakše i brže usvoje.

U priručniku ćete pronaći niz obiteljskih aktivnosti koje će potaknuti sve članove obitelji da usvoje znanja i vještine potrebne za sigurno i pametno korištenje mobilnim tehnologijama i internetom.

Priručnik je bogat poveznicama koje vode do dodatnih sadržaja gdje možete pronaći više informacija kako pristupiti mrežnim stranicama na kojima se nalaze priručnici o prvim koracima u radu s određenim programima, kako pronaći videozapise s mnoštvom savjeta za roditelje, gdje pristupiti sigurnim *online* mjestima koja sadrže školsku lektiru, crtane filmove i igre za djecu, kao i *online* obrazovne igre i kvizove za vježbanje i provjeru znanja.

Priručnik će vam pomoći da svoju djecu usmjeravate prema sigurnome i odgovornome korištenju internetom, ali i da proširite i upotpunite svoje znanje i vještine u upotrebi mobilnih tehnologija i interneta. Razumjet ćete opasnosti s kojima se djeca svakodnevno susreću na internetu i što valja poduzeti kako biste svojoj djeci osigurali sigurno odrastanje u stvarnome i virtualnome svijetu.

Nadamo se da će vam ovaj priručnik i svi prateći sadržaji na petzanet.HR biti neprocjenjivo sredstvo kojim ćete svojoj djeci pomoći da se sigurno i uspješno koriste internetom i svim im dostupnim tehnologijama.

1.1. Digitalna pismenost

Što je digitalna pismenost?

Danas se često susrećemo s pojmovima **informacijska pismenost**, **digitalna pismenost**, **digitalna kompetencija**. Obično nam prvo pada na pamet da je osoba koja posjeduje takvu vrstu pismenosti ona koja „zna“ raditi na računalu. Zaista, kao što je potrebno biti pismen i posjedovati umijeće čitanja i pisanja, u suvremenome društvu gotovo je jednako važno poznavati i uporabu računala, odnosno informacijsko-komunikacijske tehnologije (IKT). No moramo imati na umu da je to samo djelomično objašnjenje pojma **digitalna pismenost**.

Da bismo ga u potpunosti pojasnili, prvo moramo postaviti pitanje što uopće znači znati raditi na računalu, drugim riječima, koja **osnovna informatička znanja i vještine** treba posjedovati neka digitalno pismena osoba. Na to pitanje dosta je teško odgovoriti jer se informacijsko-komunikacijske tehnologije brzo razvijaju i mijenjaju, te se i znanja i vještine stalno trebaju nadograđivati. Do unatrag 15 – 20 godina u osnovna znanja moglo se uključiti poznavanje računalne konfiguracije i osnova korištenja operacijskim sustavima, primjena programa za obradu teksta (npr. Word), tablične proračune (npr. Excel) i izradu prezentacija s pomoću računala (npr. PowerPoint).

Danas među osnovna znanja svakako spada i poznavanje interneta i njegovih servisa, a posebice komuniciranje elektroničkom poštom i upotreba World Wide Weba (WWW, *web*). Uz dohvaćanje mrežnih stranica, bitno je spomenuti i pretraživanje WWW-a s pomoću tražilica i tematskih kataloga, čak i objavljivanje sadržaja na *webu*. On svojim raznolikim alatima nudi korisnicima mogućnost međusobne komunikacije te da sami, ili u suradnji s drugima, stvaraju i razmjenjuju nove multimedijske sadržaje.

Sljedeće što valja naglasiti, kad govorimo o digitalnoj pismenosti, jest to da **poznavanje primjene IKT-a nije dovoljno** da bismo se smatrali digitalno pismenima.

Tako možemo poznavati na koji način na *webu* preglednikom Mozilla Firefoxom i Google tražilicom pronalazimo mrežne stranice, odnosno znati tehniku pretraživanja *weba*, no jednako tako moramo biti svjesni kako uspješno pretraživanje ovisi najviše o nama samima, a ne o tehnologiji kojom se koristimo. Računalo samo vraća one informacije koje su od njega zatražene, u našem primjeru to čini preglednik pretraživanjem *weba* zadavanjem ključnih riječi Google tražilici. Ako te riječi nisu dobro izabrane, rezultati koje tražilica prikupi beskorisni su. Isto tako, ako se „izgubimo“ u mnoštvu rezultata koje smo dobili i ne znamo što dalje s njima, tehnologija nam neće moći pomoći.

Drugim riječima, nije dovoljno samo doći do informacija s pomoću IKT-a, nego je važno i te **informacije** na pravilan način upotrijebiti, **pretvoriti ih u znanje**.

Digitalne kompetencije

Umjesto pojma digitalna pismenost u novije doba uobičajeno je koristiti se pojmom *digitalna kompetencija*.

Digitalna kompetencija navodi se kao jedna od osam temeljnih kompetencija za cjeloživotno obrazovanje koje je odredila Europska unija kako bi uspješno odgovorila izazovima razvoja društva znanja i svjetskoga tržišta. Iste temeljne kompetencije prihvatila je i obrazovna politika RH te je prema NOK-u (Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje) definirana na sljedeći način:

Digitalna kompetencija odnosi se na osposobljenost za sigurnu i kritičku upotrebu informacijsko-komunikacijske tehnologije za rad, u osobnome i društvenome životu te u komunikaciji. Njezini su ključni elementi osnovne informacijsko-komunikacijske vještine i sposobnosti: upotreba računala za pronalaženje, procjenu, pohranjivanje, stvaranje, prikazivanje i razmjenu informacija te razvijanje suradničkih mreža putem interneta.

Godine 1989. Američko knjižničarsko društvo (American Library Association: ALA) formuliralo je jednu od najčešće citiranih definicija informacijske pismenosti koja potvrđuje njezino prihvaćanje u stručnoj knjižničarskoj zajednici. Prema ALA-inu izvješću (Presidential Committee, 1989) informacijski pismene osobe definiraju se kao „one koje su naučile kako učiti... jer znaju kako je znanje organizirano, kako pronaći informacije i kako se njima koristiti na svima razumljiv način... To su osobe pripremljene za učenje tijekom cijeloga života”. U istome se dokumentu dalje tvrdi da je potrebno „restrukturirati proces učenja kako bi se studenti aktivno uključili u obrazovni proces i kako bi ih se potaknulo da:

- budu svjesni svoje potrebe za informacijom
- prepoznaju informaciju koja može riješiti problem
- pronađu potrebnu informaciju
- vrednuju informaciju
- organiziraju je
- koriste se informacijom učinkovito”.

Navedenoj definiciji razni autori dodaju još neka obilježja. H. Rader primjerice tvrdi da je informacijska opismenjenost ključ za postizanje uspjeha u sredini prožetoj informacijskim tehnologijama, da je preduvjet produktivnosti u demokratskome društvu te da omogućava snalaženje u promjenljivoj okolini (Snavey, Cooper, 1997). Prema Candyju (2002: 3) sve definicije informacijske pismenosti sadržavaju sljedeće elemente:

- sposobnost učinkovitoga traženja informacija
- upućenost pri odabiru i vrednovanju informacija
- lakoća i lagodnost korištenja širokim rasponom medija
- svijest o problemu pouzdanosti i vjerodostojnosti informacija
- učinkovitost prenošenja informacija drugima.

Zaključimo: Digitalna se pismenost odnosi na sposobnost čitanja i razumijevanja hiperteksta ili multimedijjskih tekstova, a uključuje razumijevanje slika, zvukova i teksta dinamičkoga nesekvencijalnog hiperteksta. Iako većina autora o digitalnoj pismenosti govori u odnosu na informacije dostupne internetom, koncept se odnosi i na digitaliziranu građu, koja je primjerice dostupna u knjižnicama. Konkretno vještine obuhvaćene tim terminom uključuju donošenje suda o *online* izvorima, pretraživanje interneta, upravljanje multimedijjskom građom, komuniciranje internetom. Za razliku od digitalne pismenosti, informacijska obuhvaća cjelokupan univerzum informacija, obuhvaćajući i one u tiskanome obliku. Stoga je ona širi koncept od digitalne pismenosti jer sve informacije još nisu u elektroničkome obliku, a opseg dostupnoga digitalnog sadržaja skroman je u odnosu na količinu tiskanih izvora.

Učenici često dolaze iz škole kući sa zadatkom da napišu rad na određenu temu. Informacije obično pronalaze na internetu. Kao što vjerojatno znate, sve što se pronađe na internetu, nije istinito i ne može se svemu vjerovati. Sljedeće upute pomoći će vam da pogledate unutar mrežnoga sučelja kako utvrditi je li vama i vašemu djetetu ponuđen kvalitetan i vjerodostojan sadržaj.

Internet je krcat informacijama. Neke su točne i vjerodostojne, neke su upitne vjerodostojnosti, a dosta toga je jednostavno laž i izmišljotina. Mladima je internet prvo mjesto na kojemu traže informacije za svoja istraživanja i tako postaju izvrstan mamac različitim idejama i stajalištima koji se internetom prenose. Način kojim počinju pretraživati internet u potrazi za informacijama u osnovnoj školi, obično nastavljaju u srednjoj i poslije u životu.

Svatko može objavljivati na internetu. Sve se na internetu može objaviti. Nisu sve mrežne stranice iste vjerodostojnosti. Djeca uglavnom vjeruju onomu što pročitaju i prihvaćaju to kao istinu. Učenici moraju razviti sposobnost preispitivanja, moraju biti skeptični prema onome što im se ponudi.

1.2. Pravilo triju izvora

Kad se učenik služi sadržajima koje pronade na mrežnim stranicama, a koji nisu jednake kvalitete, izlaže se opasnosti od usvajanja pogrešnih informacija ili nedobivanja cjelovitih informacija, čime si uskraćuje mogućnost da nauči nešto više o temi koja ga zanima.

Kad se učenik koristi internetom kao izvorom za svoje istraživanje, mora biti siguran da dobivenim podacima može vjerovati. U ovoj cjelini naučit će kako provjeriti vjerodostojnost izvora i informacije.

Savjeti:

1. Procijenite vjerodostojnost stranice.

Možete pomoći svomu djetetu da istraži, poput špijuna, mrežnu stranicu. Postoje pitanja koja nam pomažu otkriti kvalitetu mrežnoga mjesta:

- a) Tko je to napisao? – provjerite stručnost, kredibilitet autora ili organizacije kako biste se uvjerali u stručnost i pozadinu ponuđene informacije.
- b) Koja je domena? – ako adresa sadržava domenu .edu, onda ponuđeni sadržaj pripada znanstvenoj ili obrazovnoj instituciji; ako je domena .gov, sadržaj je vlasništvo američke vlade, a ako je domena .hr, stranica je registrirana na području Hrvatske.
- c) Što je izvor informacije? – je li stranica vlasništvo poznate i vjerodostojne organizacije ili novinske/izdavačke kuće.
- d) Kad je stranica zadnji put ažurirana? – je li stranica nedavno ažurirana, a ako nije, napustite ju.
- e) S kakvim nas sadržajima poveznice na stranici povezuju? – je li stranica povezana s drugim vjerodostojnim stranicama, stranicama koje posjećujete i vjerujete im.

2. Usporedite više izvora.

Učenici istu informaciju moraju tražiti na više izvora, minimum tri izvora – naučili su pravilo triju izvora. To će im pomoći da utvrde što je u ponuđenome istina, što laž, odnosno fikcija.

3. Obratite pozornost na oglase koji se pojavljuju na stranici.

Pomozite djetetu da obrati pozornost na to u kojemu ga smjeru oglasi odvođe, kakve mu informacije i usluge pružaju. Naučite ga da si uvijek postavi pitanje: Što mi ovaj oglas nudi, što mi govori?

4. Slijedite upute i smjernice škole.

Učitelji uglavnom izričito i precizno navode što i koje izvore učenici trebaju istražiti, koje informacije prikupiti i u kojemu ih obliku predstaviti/napisati.

5. Koristite se Wikipedijom kao polazištem u istraživanju.

Ako dijete ne zna odakle krenuti u istraživanju, tj. koje druge izvore posjetiti, Wikipedija je dobar izvor. Podsjetite ga da Wikipedija ne smije biti jedini izvor istraživanja, već samo polazišna točka.

Važno je znati

Biti digitalni građanin u digitalnome svijetu znači imati prava, slobodu, dužnosti i odgovornost. Po tome se digitalni svijet ne razlikuje od fizičkoga svijeta u kojemu roditelji poučavaju svoju djecu. On je zapravo postao još jedan važan socijalni kontekst u razvoju djece koji postoji usporedno s obitelji, vršnjacima i školom. Za djecu i mlade vrlo realan, i sa stajališta njihova iskustva fizički i digitalni svijet često se preklapaju.

Djeca, odrastajući u današnjemu svijetu brzih promjena, postaju digitalni građani u trenutku kad se počnu koristiti digitalnom tehnologijom (internet, mobilni uređaji, e-pošta...). Najčešće s ulaskom u digitalni svijet nisu svjesni i ne razmišljaju o važnosti brige o sebi i preuzimanju odgovornosti za svoje postupke, kao ni o potrebi da se prema drugima ponašaju na primjeren način i u skladu s pravilima.

Razvojno razdoblje preadolescencije, digitalni svijet i odgoj digitalnoga građanina. U razdoblju preadolescencije (11./12. – 14. god.), koja je obilježena fizičkim, socijalnim i emocionalnim promjenama, u djece se javlja potreba za istraživanjem, pa digitalni svijet adolescentu dobro dođe kao mjesto na kojemu može propitivati na različite načine izazove odrastanja. Adolescenti, često bez dovoljno kritičnosti, unose u virtualni svijet svoju intimu, svoj identitet, svoju seksualnost, ne razmišljajući pritom kakve mogu biti posljedice njihovih aktivnosti. Doživljaj slobode zamagljuje im potrebu za odgovornošću, kao i dužnosti koje bi kao aktivni sudionici digitalne zajednice – digitalni građani trebali imati.

Što možete učiniti

- **Prenosite na dijete humane vrijednosti i moralna očekivanja od sebe i drugih.** Jedna je od najvažnijih roditeljskih zadaća pokazivanje i prenošenje vrijednosti koje bi dijete trebalo usvojiti i u skladu se s njima ponašati i u fizičkome i u digitalnome svijetu. Ono što djetetu u digitalnomesvijetu može otežati snalaženje jest činjenica da su njegove aktivnosti često odvojene od mogućih posljedica jer komunikacija nije izravna – licem u lice i može biti anonimna. Zato roditelji trebaju biti u stanju vrijednosti i moralna očekivanja prenijeti u virtualni svijet i pomoći svomu djetetu da razumije moguće posljedice svojih aktivnosti.
- **Budite mudri.** Razgovarajte s djetetom o slobodi koju mu pruža virtualni svijet i o tome na koji se način i s kojom svrhom on tom slobodom koristi. Pokažite razumijevanje za njegovu potrebu istraživanja, komuniciranja i stvaranja, kao i za potrebu za većom samostalnošću i privatnošću. No istodobno istražujte zajedno s njim koliko zna o mjerama sigurnosti, zaštiti privatnosti i odgovornome odnosu prema sebi i drugima.
- **Razvijajte odgovornost i povjerenje.** Odgovornost se povećava s uzrastom djeteta, a roditelji povjerenjem nagrađuju dijete kad tu odgovornost opravda. Objasnite djetetu da njegova odgovornost leži u utjecaju koji može imati na sve one s kojima na bilo koji način komunicira te da je važno kako će tu moć iskoristiti.
- **Potičite pozitivno uključivanje u digitalni svijet.** Zajedno s djetetom istražite i pregledajte sadržaje koji su za njega edukativni i korisni. Podijelite s njim zanimljivosti na koje naiđete. Potaknite ga da se i ono kreativno izražava mrežnim alatima koji su vam dostupni.

Obiteljske aktivnosti

Uprilicite raspravu s djetetom (tvrdnje iz udžbenika za učenike).

2.2. Prava i odgovornosti

Brižni roditelji žele da njihova djeca budu sigurna u svijetu interneta, da se koriste svim njegovim prednostima za kojima su dorasli, da imaju što više pozitivnih i ugodnih iskustava. Istodobno, ponekad osjećaju strah i brigu da će njihovo dijete netko povrijediti, da će ga neki sadržaji uznemiriti, da će netko možda narušiti njegovu privatnost. Strah i briga normalni su roditeljski osjećaji koji trebaju biti poticaj suočavanju s izazovima odgoja, posebno odgoja za digitalni svijet.

Prava i odgovornosti predstavljaju ključan sadržaj poučavanja za sigurno korištenje digitalnim tehnologijama. Djeca i mladi svakom svojom aktivnošću pokazuju kakvo ponašanje izabiru: odgovorno, ono koje se brine o potrebama i pravima svih ili neodgovorno, ono koje zanemaruje ili narušava svoje ili tuđe potrebe i prava.

Kako im pomoći na putu prema ispravnome odabiru ponašanja?

- **Razgovarajte** s djetetom o njegovim pravima i odgovornostima u digitalnome svijetu.
- **Pokažite** mu primjerom što znači poštivati sebe i druge, svoja i tuđa prava.
- **Objasnite mu da prava ne postoje bez odgovornosti.**
- **Učite ga** da odgovornost podrazumijeva:
 - ✓ razvijanje osjećaja dužnosti
 - ✓ razmišljanje o posljedicama svojih i tuđih aktivnosti
 - ✓ spremnost na posljedice kad se naruše tuđa prava, na popravljavanje ili nadoknađivanje štete
 - ✓ kritičko i nezavisno razmišljanje
 - ✓ suosjećanje s drugima
 - ✓ razvijanje samokontrole
 - ✓ spremnost da se odustane od aktivnosti koja može biti štetna
 - ✓ spremnost da se prijavi štetna aktivnost
 - ✓ spremnost da se pomogne ako je tko ugrožen nečijim ponašanjem.

U digitalnome svijetu temeljna područja odgovornosti jesu:

PRIVATNOST	Poštivati svoju i tuđu privatnost.
IDENTITET	Iskreno se predstavljati.
KOMUNIKACIJA	Odnositi se prema drugima s poštovanjem i sprečavati sve oblike nasilja.
AUTORSKO PRAVO	Tražiti i/ili dati dopuštenje drugomu; ispravno navesti izvore.

Djeci i mladima treba prenijeti važnu poruku da odgovorno ponašanje treba proizlaziti iz moralnih načela, a ne samo povrede prava.

Obiteljske aktivnosti

Pogledajte video *Keeping kids safe online*, petzamet.hr/Modul4/poveznice.

2.3. Privatnost i dijeljenje sadržaja

Sudjelovanje u digitalnoj komunikaciji unosi sve više promjena u doživljaj i poimanje privatnosti. U svijetu u kojemu su ljudi umreženi, u kojemu se objavljeni sadržaji mogu kopirati, mijenjati, prosljediti tisućama drugih ili postati nešto sasvim drugo od onoga što se željelo, zaštita privatnosti postaje mnogo više od pukoga čuvanja osobnih podataka.

Navika dijeljenja različitih sadržaja (fotografija, tekstova, komentara, videosadržaja i dr.) postala je gotovo svakodnevna aktivnost, posebno među mladima.

Jedno je od obilježja odrastanja u adolescenciji potreba za pokazivanjem, sviđanjem i isprobavanjem, uz stalan otpor autoritetima. Većina mladih smatra kako je sasvim prihvatljivo biti otvoren i kako oni nemaju što skrivati, zaboravljajući pritom da sve što ostavljaju iza sebe u digitalnome svijetu, ondje ostaje trajno i zauvijek. Nešto objavljeno u trenutcima zabave, igre, opuštenosti ili možda ljutnje, može imati neslućene posljedice. Djeca i mladi o tome ne razmišljaju jer „njima se ništa loše ne može dogoditi“!

Provjerite postavke privatnosti, jer kad dijete objavljuje fotografije, kad nešto komentira ili piše svoj blog, ono sebe otkriva svijetu. Ako to ne radi svjesno i promišljeno, a češće je tako, posljedice za njega mogu sezati od malih neugodnosti do sramoćenja ili ugrožavanja vlastitoga ugleda. Vaše dijete može jednostavno misliti da je nešto poslalo prijatelju u povjerenju, a onda se može dogoditi da prijatelj to prosljedi svomu prijatelju, koji će opet to poslati nekomu trećem i tako se dogodi da tajne postanu javna ogovaranja, neistinite se priče pričaju kao istinite i sve se širi brzo pred brojnom nevidljivom publikom.

Kako možete pomoći?

- **Razgovarajte** s djetetom o tome što je prihvatljivo dijeliti s drugima, a što nije. Želi li zaista da drugi o njemu sve znaju?
- **Pomozite** mu da definira koje informacije o sebi treba čuvati jer predstavljaju njegovu privatnost (osim osobnih podataka).
- **Učite** ga da razmišlja dugoročno. Ono što ostavlja iza sebe u digitalnim tragovima, može se pojaviti sutra u nekome drugom obliku koje dijete nije željelo.
- **Podsjetite** ga na korisna pitanja koja sebi treba postavljati prije nego što objavi:
 - Gdje i što objavljujem?
 - Tko to sve može vidjeti?
 - Može li to koga uvrijediti?
 - Sviđa li mi se da me drugi po tome procjenjuju?
 - Što mi se najgore može dogoditi ako to objavim?
 - Što se može dogoditi ako to vide moji roditelji, učitelji, prijatelji?
 - Bi li mi odgovaralo da to drugi objave o meni?
 - Ako ja ne smatram da je nešto uvredljivo za mog prijatelja, mogu li biti siguran da on osjeća to isto?
- **Ukažite** mu na važnost čuvanja privatnosti njegovih prijatelja.
- **Pokažite** mu osobnim primjerom kako se čuva vlastiti ugled u digitalnome svijetu.

Obiteljske aktivnosti

Razgovarajte s djetetom o primjerenosti dijeljenja obiteljskih sadržaja *online* (fotografija djece, rođendanskih proslava, obiteljskih priča i sl.).

2.4. Gluhi telefon

U ovoj temi učenici će se upoznati s načinima rješavanja nesporazuma u digitalnoj komunikaciji te razlici između komunikacije licem u lice i *online* komunikacije. Radi boljega razumijevanja ove teme preporučujemo tekst socijalne psihologinje Ane Antolović *Zašto na internetu gubimo samokontrolu ponašanja*, petzanet.HR/Modul4/poveznice.

Zašto na internetu gubimo samokontrolu ponašanja?

Internet je u svakodnevnicu ljudi danas nezaobilazan. Internetom se prijavljuju ispiti, dogovaraju izlasci, obavlja kupnja... Ipak, ponašanje ljudi u komunikaciji internetom razlikuje se od onoga u komunikaciji licem u lice. U komunikaciji internetom ljudi su spremniji otkriti neku svoju tajnu ili o nekome pričati (pisati) ne baš lijepo... Zašto je to tako?

Efekt *online* disinhibicije

Jedinstvena značajka komunikacije internetom i jedan od elemenata koji tomu doprinosi jest **anonimnost**. Anonimnost usidrena u mnoge elektroničke oblike komuniciranja pridonosi **nedostatku suzdržanosti i samokontroli ponašanja (disinhibiciji)**. Uz to, ona smanjuje društvenu odgovornost, što korisnicima takvih oblika komuniciranja olakšava sudjelovanje u neprijateljskim, agresivnim ponašanjima. Primjer su (nažalost) brojne stranice mržnje koje se otvaraju na društvenim mrežama kao što je Facebook („Vinkovačke ku****“, „Svi koji misle da je Ivana debela/ružna“).

Efekt *online* disinhibicije može se definirati kao slabljenje „kočnica u ponašanju“ (bihevioralnih inhibicija) u *online* okruženjima. Dakle, odnosi se na pojavu da ljudi na internetu govore i rade ono što obično u interakciji licem u lice ne bi rekli ili učinili. Opušteniji su, osjećaju se manje sputano i otvorenije se izražavaju, što ujedno znači da su i spremniji ponašati se agresivno.

Disinhibicija može imati dva suprotna smjera. Ponekad ljudi otkrivaju osobne informacije (tajne, emocije, želje...), pokazuju ljubaznost i darežljivost koja im inače nije svojstvena. Tada se govori o **benignoj/dobročudnoj disinhibiciji**. Međutim, iskazuju se i nepristojne izjave, oštre kritike, ljutnja, mržnja, čak i prijetnje. Osim toga, posjećuju se i „podzemlja interneta“, stranice prepune pornografije, nasilja i kriminala – „teritorij“ koji inače, u stvarnome životu, ljudi ne bi istraživali. Tada se govori o **otrovnoj/toksičnoj disinhibiciji**. Najčešća je manifestacija toksične disinhibicije slanje ljutih, neugodnih i vulgarnih poruka izravno usmjerenih osobi ili nekoj *online* grupi.

Bila ona benigna ili toksična, ili i jedno i drugo istodobno, postavlja se pitanje koji to *online* elementi vode slabljenju psiholoških barijera koje blokiraju skrivene osjećaje i potrebe. Pojavi efekta *online* disinhibicije pridonosi šest čimbenika:

1. disocijativna anonimnost
2. nevidljivost
3. asinkronost
4. solipsistička introjeksija
5. disocijativna imaginacija
6. minimiziran javni utjecaj autoriteta (Suler, 2004).

Disocijativna anonimnost

Dok je osoba na internetu, ljudi s kojima je u *online* kontaktu ne mogu jednostavno ustanoviti tko je ona zaista. Kao što i sam naziv ovoga elementa govori, osoba može biti bez imena ili se ne koristiti svojim pravim imenom. Ta već spomenuta anonimnost jedan je od glavnih čimbenika koji tvori efekt *online* disinhibicije. Kad pojedinci mogu odvojiti svoje *online* ponašanje od stila ponašanja i identiteta koji manifestiraju u osobnome kontaktu licem u lice, osjećaju se manje ranjivima pri iznošenju vlastite intime ili prethodno inhibiranih emocija. Što god da pojedinac na internetu učini ili kaže, to se ne može izravno povezati s ostatkom njegova života. Kad se ponaša hostile ili devijantno, pojedinac može odbaciti odgovornost za takve obrasce ponašanja, pa čak se i uvjeriti da ta *online* ponašanja uopće ne predstavljaju njega (Suler, 2004).

U eksperimentu provedenom 1969. godine, nevezanom za virtualno (*online*) okruženje, Zimbardo je ispitivao bihevioralnu disinhibiciju manipulirajući varijablom anonimnosti. Proveo je eksperiment u kojemu su sudionici, uz objašnjenje da je riječ o „eksperimentu učenja“, imali zadatak zadavati blage, ali naizgled stvarne elektrošokove tobožnjemu „učniku“ u eksperimentu. U nekim situacijama sudionici su bili deindividualizirani tako što se tražilo da nose široke, bezoblične kute i kukuljice preko glave s prorezanim rupama za oči i usta. U drugim situacijama zadržali su svoj individualni identitet i dobili velike pločice s imenom kako bi se to pojačalo. Skupina sudionika koja je zadavala elektrošokove, a bila anonimna, ponašala se agresivnije zadavajući duže elektrošokove u usporedbi sa sudionicima koji su zadavali elektrošokove, a nisu bili anonimni. Slično kao i u eksperimentu, zbog anonimnosti korisnici interneta mogu osjećati manjak odgovornosti za negativna ponašanja jer ih se ne može identificirati i povezati s određenim negativnim postupcima ili ponašanjima. Nekoliko je istraživanja i pokazalo da je anonimnost glavni čimbenik induciranja efekta *online* disinhibicije.

Nevidljivost

U mnogim *online* okruženjima osobe koje su u kontaktu ne mogu vidjeti jedna drugu. Ta nevidljivost ohrabruje osobu da čini ono za što ne bi imala hrabrosti i posjećuje mjesta koja inače ne bi. Iako se ta mogućnost skrivanja preklapa s anonimnošću (anonimnost je prikrivanje identiteta), među njima postoji nekoliko bitnih razlika. U tekstualnoj komunikaciji internetom pojedinci mogu znati mnogo jedni o drugima. Međutim, oni se i dalje ne vide i ne čuju. Tako se ne moraju brinuti o tome kako izgledaju ili zvuče dok pišu poruku na internetu, a ne moraju se brinuti ni o tome kako drugi izgledaju ili zvuče reagirajući na njihovu poruku. U komunikaciji licem u lice ljudi ponekad odvrću pogled kad govore o nečemu osobnom ili o nečemu od velikoga emotivnog značenja. Izbjegavanje kontakta oči u oči i licem u lice disinhibira ljude.

Asinkronost

Komunikacija je internetom asinkrona – osobe koje tako komuniciraju nisu u interakciji u realnome vremenu. Činjenica da se ne mora odmah vidjeti nečija poruka i na nju odmah odgovoriti, ljude disinhibira. U komunikaciji u kojoj se povratne informacije dobivaju kontinuirano, a koje mogu pojačavati neka ponašanja i slabiti druga, malo-pomalo te povratne informacije oblikuju tijekom samootkrivanja i ponašajnih reakcija, obično u smjeru prilagođavanja društvenim normama. Tijekom komunikacije internetom, gdje postoji mogućnost odgode odgovora, čovjekove misli (a zatim i tekstualne poruke koje internetom šalje) mogu poprimiti oblike benigne ili toksične disinhibicije koja može zaobilaziti socijalne norme.

2.4. Gluhi telefon

Solipsistička introjekcija

Odsutnost komunikacijskih znakova, koji se inače javljaju u komunikaciji licem u lice, u kombinaciji s tekstualnom komunikacijom može dovesti do promjene granica selfa – svijesti pojedinca o samome sebi. Pojedinaac može imati dojam da je njegov (ili njezin) um na neki način stopljen s umom *online* partnera u komunikaciji. Čitanje poruke koju je netko uputio može se doživjeti kao glas u vlastitoj glavi, kao da je psihološka prisutnost i utjecaj drugoga asimiliran ili introjektiran u vlastito biće. Da bi se to dogodilo, pojedinac ne mora znati kako druga osoba zvuči – određeni joj se glas može pripisati. Svjesno ili nesvjesno, pojedinac osobi s kojom komunicira *online* može pripisati i određeni izgled – vizualnu sliku pojedinca koja odražava njegovo mišljenje o tome kako ta osoba izgleda i ponaša se.

Disocijativna imaginacija

Bilo svjesno ili nesvjesno, pojedinci mogu osjećati da zamišljeni karakteri koje su stvorili postoje u drukčijemu prostoru, da *online* osoba živi zajedno s drugim *online* osobama u zamišljenoj dimenziji odvojenoj od zahtjeva i odgovornosti koje nameće stvaran svijet. Dakle, može razdvajati *online* fikciju i *offline* činjenice. Emily Finch, autorica i odvjetnica koja je istraživala pojave krađe identiteta na internetu, ističe da pojedine osobe vide svoj *online* život kao vrstu igre u kojoj ne vrijede pravila i norme koje vrijede u *offline* stvarnome životu.

Minimiziranje statusa i autoriteta

Status koji osoba u komunikaciji licem u lice ima ne mora biti poznat i ne mora imati podjednako snažan utjecaj i u *online* komunikaciji. Osoba autoritetom izražava svoj status i moć načinom odijevanja, govorom tijela i različitim drugim statusnim simbolima. Odsutnost tih znakova u komunikaciji internetom reducira utjecaj njihova autoriteta. Ljudi se često pred autoritetom ustručavaju izreći svoje mišljenje zbog straha od kazne i neodobravanja. *Online*, u odnosu u kojemu su sve snage izjednačene, odnosno u kojemu je minimiziran javni utjecaj autoriteta, ljudi su daleko spremniji govoriti i ponašati se neprihvatljivo.

Prema nekim autorima, od gore navedenih šest, tri su dominantna čimbenika u induciranju efekta *online* disinhibicije: osjećaj anonimnosti, nevidljivosti te nedostatak kontakta očima. U većini su slučajeva oni u interakciji i nadopunjuju se. U nekih ljudi pojava samo jednoga ili dvaju od tih faktora dovodi do jakoga efekta disinhibicije.

Ipak, iako u tome igra važnu ulogu, efekt *online* disinhibicije nije jedini faktor koji utječe na spremnost pojedinca da na internetu iznosi vlastite intimne podatke ili prethodno inhibirane emocije. Značajnu ulogu imaju i individualne razlike. Tako, na primjer, intenzitet osjećaja, potreba i nagona utječe na podložnost disinhibiciji. Stilovi osobnosti također se jako razlikuju s obzirom na snagu obrambenih mehanizama i tendenciju k suzdržanosti ili izražajnosti. Osobe koje karakterizira histrionski stil reagiranja češće su jako otvorene i emotivne, dok su kompulzivne osobe znatno suzdržanije.

Obiteljske aktivnosti

Povesti zajednički razgovor o poštivanju pravila pisane komunikacije te prednostima i nedostacima digitalne komunikacije.

Koje su vaše životne vrijednosti? Obitelj, zdravlje, novac ili što drugo?

Vrijednosti su načela i standardi ponašanja, nečija prosudba o tome što je bitno u životu. Vrijednosti nam omogućavaju da upravljamo svojim osjećajima i svojim ponašanjem, onim što mislimo i govorimo. Ponašanje ljudi u komunikaciji internetom razlikuje se od onoga u komunikaciji licem u lice. Ljudi se osjećaju mnogo slobodnije kad komuniciraju *online*, posebno ako su anonimni. Anonimnost – korištenje lažnim imenom ili nadimkom, može utjecati na ljude da izmišljaju priče, šire glasine, vrijeđaju, dijele privatne informacije i da se slobodnije izražavaju i kažu što nikad ne bi rekli nekomu u lice. Na taj način mogu naštetiti sebi i drugima, pa je vrlo važno i u *online* komunikaciji biti odgovoran, kako prema sebi, tako i prema drugima.

Online komunikacija predstavlja našu osobnost. Podjela na *online* i *offline* komunikaciju odnosi se samo na sredstva kojima se koristimo dok komuniciramo.

U *online* i *offline* komunikaciji pokazujemo tko smo i koje su naše vrijednosti. *Online* komunikacija nije nešto što bismo trebali posebno učiti, vrijede ista pravila kao u stvarnome svijetu.

Jesi li „svoj“ *online*? Ako nisi, tko si?

U stvarnome svijetu prilično je jasno tko smo, ali je činjenica da u digitalnome svijetu možemo biti tko želimo. Na internetu sami biramo kako ćemo se predstaviti drugima.

Postoje mnogi razlozi zbog kojih se netko lažno predstavlja:

- želi se svidjeti drugima
- pokušava pronaći prijatelje jer nije prihvaćen
- kako bi vrijeđao druge
- kako bi pisao ružne i uvredljive komentare
- kako bi rekao nešto što nikad ne bi rekao licem u lice.

Razgovarajte sa svojim djetetom o anonimnosti. Samo zato što je anonimno, ne znači da ne može biti otkriveno. Ono mora postati odgovorno za svoje postupke i kad se anonimno predstavlja. Postavljajte mu pitanja o njegovu *online* identitetu. Nemojte previše žuriti u brizi i osudi. Njegov identitet može značiti nešto važno. Identitete utemeljene na mržnji i nasilju treba potpuno izbjegavati. Nijedno dijete ne smije biti povezano s neprimjerenim i neetičnim ponašanjem.

Potaknite svoje dijete da razmisli o tome tko želi biti u *online* životu. Je li *online* identitet koji trenutačno ima onakav kakav dojam želi ostaviti? Kakav želi imati za pet ili deset godina? Podsjetite ga da ima moć kreirati i kontrolirati svoj *online* identitet i ugled. Bitno je da preuzme odgovornost za svoje *online* predstavljanje i da uvijek ima na umu kako njegovo ponašanje može utjecati na one s kojima komunicira *online*.

Recite svomu djetetu da se i u *online* komunikaciji pridržava pravila ponašanja koja vrijede dok komunicira *offline*:

- Uvijek se iskreno predstavi.
- Komuniciraj *online* onako kako bi komunicirao licem u lice.
- Ne uključuj se u razgovore koje smatraš neprimjerenima.
- Nemoj reći ili učiniti stvari koje štete drugim ljudima ili iznevjeriti njihovo povjerenje.
- Ne objavljuj ništa uvredljivo.
- Kad si anonimn, ne znači da ne moraš biti odgovoran.
- Budi odgovoran prema sebi i drugima.

Obiteljske aktivnosti

Sa svojim djetetom na internetu pronađite članke s komentarima. Usporedite komentare onih koji se prijavljuju imenom i prezimenom s komentarima onih koji su anonimni. Unesite u Google svoje ili djetetovo ime i prezime i provjerite koje se informacije o vama tamo nalaze. Razgovarajte o pronađenim informacijama.

Ako želite znati više, pročitajte članke *Naučite djecu pozitivnim životnim vrijednostima, Zašto na internetu gubimo samokontrolu ponašanja*, petzanet.HR/Modul4/poveznice.

3.1. Moj autorski rad

Važno je znati:

INSPIRACIJA – stanje koje potiče umjetničko stvaranje i znanstvena otkrića.

PRISVAJANJE – upotreba tuđega kreativnog rada za stvaranje nečega novog, često bez dopuštenja autora.

KREATIVNOST – sposobnost stvaranja novoga koristeći se maštom; nov način rješavanja problema, novim metodama i uređajima ili novim objektima i formama u umjetnosti.

AUTORSKO PRAVO – zaštita objavljenoga ili neobjavljenoga originalnog rada (u trajanju autorova života i nakon smrti) za neautorizirane duplikate bez plaćanja ili kompenzacije. Autorsko pravo (*copyright*) pokriva ne samo knjige već i reklame, proizvode, grafički dizajn, logo, pisma (uključujući e-poštu), stihove, mape, glazbene kompozicije, produkt dizajn i sl.

COPYRIGHT (PRAVO KOPIRANJA) – zakon koji štiti vlasnika i kontrolira sve radove, koji upozorava sve korisnike da zatraže dopuštenje prije kopiranja, dijeljenja ili upotrebe u svome radu.

Što možete učiniti:

1. poticati kreativnost djeteta pokazujući mu osobni interes
2. razgovarati o vrijednosti kreativnoga rada (potrebno je uložiti vrijeme da bismo napravili autorski rad, ali na kraju imamo kvalitetno provedeno zajedničko vrijeme)
3. ne odustati pri prvoj prepreci, budite strpljivi s novim alatima (možda se zajedno dobro zabavite i nasmijete)
4. kreirajući u igri, dijete može dobiti priliku da netko uoči njegov talent
5. važno je znati objaviti ono što ste napravili ili ostavite u svojoj osobnoj arhivi – izbor je vaš.

Razgovarajte s djetetom kako:

- pravilno zaštititi svoj kreativni rad
- izraditi kreativni rad koristeći računalnim programima
- pravilno objaviti rad na mrežnoj stranici škole
- naučiti važnost pravilne objave autorskoga rada

Obiteljske aktivnosti

Pogledajte stranice udruge koja promovira dječje radove www.elementfilm.hr te ih zajednički komentirajte.

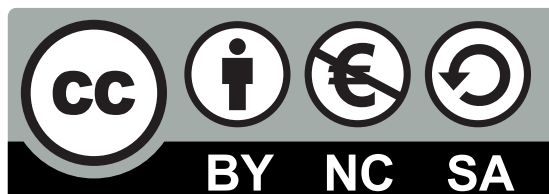
3.2. Kreativnost na djelu

Creative Commons licence su vrsta ugovora koji štiti određeni autorski rad. Autorski rad zaštićen je autorskim pravom i ponuđen pod određenim uvjetima, što znači da kad se koristimo tim autorskim radom, prihvaćamo i pristajemo na uvjete i odredbe koje sadržava licenca. Svaka upotreba autorskoga rada koja odstupa od dopuštenoga licencom, zabranjena je. Naravno, primjereno je takvu licencu staviti i na radove koje vi objavite.

Osnovne CC licence jesu:

- Imenovanje CC BY
- Imenovanje-Dijeli pod istim uvjetima CC BY-SA
- Imenovanje-Bez prerada CC BY-ND
- Imenovanje-Nekomercijalno CC BY-NC
- Imenovanje-Nekomercijalno-Dijeli pod istim uvjetima CC BY-NC-SA
- Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada CC BY-NC-ND.

Najslobodnija je CC BY licenca kojom autor daje dopuštenje da se njegovo djelo distribuira, prerađuje i mijenja, čak i u komercijalne svrhe, uz obvezu navođenja autora. Najrestriktivnija je CC BY-NC-ND licenca kojom autor dopušta preuzimanje i dijeljenje svoga djela uz uvjet navođenja autora te zabranu mijenjanja i korištenja u komercijalne svrhe.

Google, a i ostale tražilice omogućavaju pretraživanje i pronalazak slika, glazbe i videozapisa koji su podijeljeni pod CC licencama. Kako biste pronašli sadržaje kojima se smijete slobodno koristiti, koje smijete dijeliti i mijenjati, posjetite stranice CC Search, search.creativecommons.org/?lang=hr.

Plagiranje je čin prisvajanja ili kopiranja tuđega pisanog, umjetničkog ili drugog kreativnog rada u svoj vlastiti, bilo djelomice ili u cijelosti, bez navođenja izvornoga autorstva ili izvornika.

Pravedno korištenje (*fair use*) pravo je korištenja manjom količinom nekoga autorskog rada zaštićenoga autorskim pravima bez dopuštenja.

Piratizacija je svako neovlašteno korištenje zaštićenim autorskim djelima, preuzimanjem ili kopiranjem, s ciljem prodaje i zarade, a bez odobrenja autora toga djela.

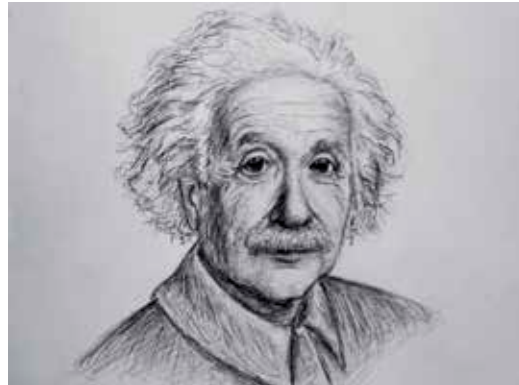
Obiteljske aktivnosti:

Potaknite svoje dijete i zajednički snimite spot o zajedničkim aktivnostima koristeći se programom Movie Maker ili nekim sličnim programom za uređivanje videozapisa.

Pročitajte članak *Plagijati* te radni materijal *Web we want*, petzanet.HR/Modul4/poveznice.

3.3. Mašta je sve, A. Einstein

“

Svatko je genijalac. Međutim, ako prosuđuješ ribu na osnovi njezine sposobnosti da se penje uz drvo, ona će cijeli život provesti u uvjerenju da je glupa. (A. Einstein)

... u središtu teškoća leži prilika. (A. Einstein)

Mašta je važnija od znanja. (A. Einstein)

”

Znate li neke svjetske izume potaknute maštom?

Mašta ima važnu ulogu u kognitivnom, emocionalnom i socijalnom razvoju djece. Ona pomaže djeci i mladima u razvijanju niza sposobnosti važnih za njihovo odrastanje kao što su: pamćenje, mišljenje, govorno izražavanje, učenje, rješavanje problema i kritičko mišljenje. Mašta je temelj kreativnosti, inovativnosti i domišljatosti pa naizgled nerješiv problem može učiniti jednostavno rješivim. Ona je izvor radosti i zadovoljstava u kreativnom izražavanju i stvaranju.

Kako iskoristiti internet kao poticaj razvoju mašte?

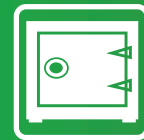
Ukoliko djeca i mladi provode vrijeme na internetu igrajući igre, gledajući filmove ili slušajući glazbu, oni su samo pasivni konzumenti koji su izloženi tuđim sadržajima umjesto da stvaraju svoje vlastite. Internet nudi brojne mogućnosti koje mogu potaknuti i razvijati dječju maštu. Izraditi strip, video, animaciju ili multimedijski plakat može biti pravi izazov za djecu i mlade koji će im pružiti doživljaj zadovoljstva i osjećaj samopouzdanja.

Obiteljske aktivnosti

Istražite zajedno s djecom mrežne stranice:

PowToon, WeVideo, Moovly i ThingLink za izradu animacija i video uradaka, Pixton, ToonDoo i Pikistrip za izradu stripa Linoit, Padlet i Glogster za izradu multimedijskih plakata i pokažite im kako internet mogu vrlo kreativno iskoristiti i uz to se i dobro zabaviti.

4.1. Poštujemo različitosti

Internet je prostor velikih mogućnosti i velike slobode. I baš u tome velikom prostoru nalaze se mjesta na kojima se ljudi susreću, prihvaćaju, njeguju i poštuju svoje razlike. No jednako tako, nalaze se i mjesta na kojima su ljudi napadnuti, osuđivani, povrijeđeni baš zbog svoje različitosti. I zbog toga je važno zapamtiti da velika sloboda koju nam internet pruža sa sobom donosi i veliku odgovornost. Odgovornost da kažemo što mislimo, da budemo to što jesmo, a da pritom ne isključujemo i ne vrijeđamo druge. I odgovornost da taj prostor mi učinimo sigurnim za sebe, ali i za sve druge koji s nama u njemu žive.

Svi mi volimo pripadati – obitelji, prijateljima, poslije poslovnomu okruženju i kad to imamo, osjećamo se dobro, zadovoljni smo, prihvaćeni.

Ali istodobno se svi sjećamo i znamo kako je to kad nas netko uvrijedi i na neki način ponizi. I kad se osjećamo manje vrijedni, beskorisni, neprihvaćeni...

No ako želimo da se mi, a i svi oko nas, osjećamo sigurno i dobro, važno je živjeti različitosti. Što to znači? To znači svaki put, u svakoj situaciji ponovno odlučiti ne osuđivati. I ne odbacivati, nego priznati da ne razumijemo, pitati i doznati nešto više o tome, možda i reći da mi mislimo drukčije ili da osjećamo nešto drugo. To nije lako. Nije lako misliti drukčije i ujedno dopustiti drugima da budu to što jesu, drukčiji od nas. Ali to je baš to! I ne zaboravite, i mi smo nekima drukčiji i oni nama „dopuštaju“ da budemo to što jesmo, drukčiji od njih.

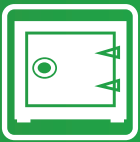
Što je govor mržnje?

Govor mržnje uključuje sve okrutne, neprijateljske ili negativne izjave usmjerene prema nekome na temelju rase, vjere, nacionalnosti, invalidnosti, dobi, spola ili seksualne orijentacije.

To uključuje nazivanje pogrđnim imenima, širenje stereotipa i pisanje pogrđnih komentara.

Ima mnogo razloga zašto ljudi pribjegavaju govoru mržnje ili nasilju općenito. Neki su tako odrasli, neki ne mogu kontrolirati svoju ljutnju, neki se osjećaju ugroženo, neki ne razmišljaju o posljedicama svoga ponašanja, neki ne znaju kako se drukčije izboriti za svoje mjesto u društvu, neki misle da ih to čini važnima... Ponekad mislimo da je to u redu jer su se i drugi prema nama tako ponašali.

No isto tako, takvo ponašanje može nam donijeti i osjećaj srama i nemoći. I žao nam je. Kako to? Zato što zapravo nismo zadovoljni sobom. Zapravo nam postaje jasno da se ne možemo kontrolirati, da smo povrijedili drugoga, da ne znamo primjereno (ili bolje) riješiti svoje probleme i frustracije. Svjesni smo da nas se ljudi u našoj okolini boje i zaziru od nasilnika. Postajemo svjesni da postajemo kao oni koje smo prije prezirali jer su vrijeđali nas.

4.1. Poštujemo različitosti

Što možete učiniti kao roditelj?

Razgovarajte sa svojim djetetom o načinima suprotstavljanja govoru mržnje:

Suprotstavi se govoru mržnje:

- označi zastavicom uvredljive sadržaje na mrežnim stranicama i kontaktiraj poslužitelja da ukloni stranicu s govorom mržnje

- izrazi svoje mišljenje, pošalji video suprotan govoru mržnje i komentiraj ga

- ne reagiraj iz ljutnje – promisli prije nego što odgovoriš

- pohvali i podrži – pošalji pozitivne komentare za primjerene sadržaje

- razgovaraj s prijateljima, učiteljima ili obitelji o onome što si vidio

- uči - istraži informacije, saznaj što su to predrasude

- upoznaj različitosti i uči se toleranciji.

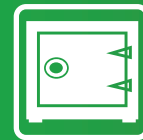
Obiteljske aktivnosti

Posjetite stranicu nacionalne kampanje *NE govoru mržnje na internetu*, dislajkammrznju.hr, i doznajte više o govoru mržnje.

Nemojte zaboraviti da društvo čine pojedinci koji itekako mogu doprinijeti pozitivnoj promjeni. Razgovarajte sa svojim djetetom kako je važno brinuti se o svojoj zajednici jer kad se bori za ljudska prava svakoga pojedinca, bori se i za vlastita.

Uvijek djeluje nemoguće, dok to ne učinimo! (Nelson Mendela)

4.2. Znaš li na što pristaješ?

Novinari često obavješćuju javnost o otvaranju raznih grupa na društvenim mrežama koje objavljuju fotografije maloljetnika i maloljetnica, često u neprimjerenim pozama. Omogućavanjem komentiranja tih fotografija djeca se izvirgavaju javnomu ruglu/linču. Objavljivanjem takvih vijesti novinari, osim podizanja gledanosti i čitanosti svojih medija, podižu i gledanost takvih stranica. Što trebamo znati da bismo spriječili takve i slične pojave?

Koje osobne informacije na internetu ne bi smjele biti javno dostupne?

- Puno ime i prezime, adresa elektroničke pošte, privatne fotografije i videouradci, telefonski brojevi i slično.

Koji su sadržaji prikladni za javno objavljivanje, da budu svima dostupni?

- Svi podatci koji neće otkriti djetetovo boravište (lokaciju) i koji neće naštetiti vašemu ugledu.

Koliko dugo objavljeni sadržaji ostaju pohranjeni na internetu?

- Najčešće trajno; svi objavljeni sadržaji mogu se umnažati, objavljivati na drugim mjestima te nikad u potpunosti ne mogu biti uklonjeni s interneta.

Tko i kada može vidjeti naše objavljene sadržaje?

- Naša djeca, supružnici, roditelji, prijatelji, radne kolege, poslodavci, akademske ustanove (sveučilišta i učilišta), svatko tko pretražuje mrežne stranice.

Kako možemo zaštititi svoje podatke i sadržaje na društvenim mrežama?

- Učiniti svoj profil privatnim te postaviti postavke sigurnosti na najvišu razinu.

Koliko dugo moje dijete može/smije biti *online*?

- Internet je izvrstan jer mu se danas može pristupiti gotovo sa svakoga mjesta koje je pokriveno mrežom; koristan je sve dok se to ne čini na štetu ostalih aktivnosti, npr. rada, učenja, aktivnoga druženja s obitelji i prijateljima.

Na profilnim stranicama pojavljuju se promidžbeni oglasi. Što oni govore o vlasniku profila?

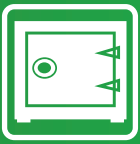
- Trebamo znati da se oglasi temelje na razgovorima koje vodimo na društvenim mrežama, objavljenim podacima na profilu te stranicama i profilima koje posjećujemo. Oglasi govore o našim interesima, zanimanjima za određena područja, govore o mrežnim stranicama koje posjećujemo.

Koje su moguće posljedice za korisnika koji ima „1186“ prijatelja?

- Najsigurnije je dodati prijatelje s kojima se poznajemo i u stvarnome svijetu. Oni koje upoznajemo na društvenoj mreži, ipak su stranci i ne mogu uvijek biti pouzdani. Nije vjerojatno da se sve to mnoštvo prijatelja uistinu dobro poznaje i da su dovoljno pouzdani da im dopustimo pristup osobnim podacima, razgovorima i intimnim pojedinostima. Potrebno je povremeno provjeravati popis prijatelja te obvezno postaviti sigurnosne značajke na *samo* prijatelji i *samo* bliski prijatelji.

Koje su sigurnosne postavke dostupne na društvenim mrežama kojima se može upravljati *online* ugledom i tako se zaštititi?

- Najbolji je način zaštite osigurati privatnost profila. Pristup mu smiju imati samo prijatelji i osobe kojima dopustimo da nas kontaktiraju. Važno je znati onemogućiti pristup podacima drugim korisnicima društvene mreže i prijaviti zlouporabu kad do nje dođe. Preporučuje se arhivirati razgovore ili napraviti *screenshot* stranice te tako sačuvati dokaze o mogućoj zlouporabi profila.

4.2. Znaš li na što pristaješ?

Kako sigurno objavljivati fotografije na društvenim mrežama?

- Moramo znati da sve fotografije objavljivanjem na stranicama Facebooka prestaju biti naše vlasništvo. Postaju vlasništvo Facebooka koji omogućava njihovo daljnje dijeljenje (opcija *share*). Ipak, društvene mreže omogućavaju odabir s kim dijeliti fotografije. Hoće li to biti svatko tko ima otvoren profil, svi prijatelji ili samo bliski prijatelji, izbor je vlasnika. Pri objavljivanju vlastitih fotografija obvezno treba odabrati s kim će se fotografije dijeliti. Njihovim objavljivanjem odaje se mnogo toga o sebi: izgled, svoje interese, hobije, tko su nam prijatelji, mjesta na kojima boravimo, izgled svojih privatnih prostora, svoju dob...

Koji bi podatci o kontaktima trebali biti javno objavljeni na profilima?

- Većina društvenih mreža raznim alatima štiti privatnost svojih korisnika posebnom mogućnošću. Važno je znati koristiti se mogućnošću privatnosti. Neka neki detalji, poput punoga imena i prezimena, kućne adrese, elektroničke pošte, broja telefona i slično, ostanu tajni. Valja se pobrinuti da ih mogu vidjeti samo naši prijatelji.

Hoćemo li prikazati datum rođenja?

- Uključivanje u društvene mreže moguće je samo navođenjem punoga datuma rođenja. Ako se želi, mogućnost privatnosti može se namjestiti tako da su vidljivi samo dan i mjesec, a godinu rođenja učiniti tajnim podatkom.

Kako se koristiti uslugom prikaza boravljenja na pojedinim mjestima (lokacija)?

- Dijeljenje podataka o lokaciji s prijateljima i dodavanje lokacije na fotografije, ažuriranje statusa, može biti zanimljiv način odavanja podataka o tome gdje vlasnik profila boravi, koje restorane, barove i slično posjećuje, koja mjesta na Zemlji posjećuje. Valja promisliti o tome želimo li da baš svi znaju putove kojima se krećemo. Imate li na svome mobilnom uređaju uključenu opciju dijeljenja lokacije?

Ne zaboravite da i na društvenim mrežama trebate biti pozitivan primjer djetetu:

- Provjerite svoje profile na društvenim mrežama. Objavite ono što želite da vide i supružnici, djeca, roditelji, stvarni prijatelji.
- Provjerite postavke privatnosti svojih albuma s fotografijama, svojih objava i statusa.
- Provjeravajte popis svojih mrežnih prijatelja. Kao što čistite ladice, očistite i njega.
- Provjerite postavke sigurnosti svoga profila.
- Dijeljenje je lokacije zanimljivo, ali želite li uistinu da svatko zna kuda se krećete?

Često, poput djece, kliknemo na oglase koji nam nude nešto besplatno. Zapamtite, ništa nije besplatno!

Obiteljske aktivnosti

Budite prijatelj svomu djetetu ako ono ima svoj profil.

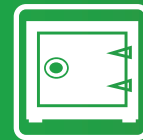
Imajte lozinku njegova profila, ne zato da biste ga uhodili, već da biste mu mogli pomoći ako što pođe po zlu.

Ako želite da vam dijete ima profil, a nema 13 godina, ne navodite lažan datum rođenja, već mu otvorite profil pod svojim imenom.

Ne uplećite se u razgovore koje vaše dijete vodi na društvenim mrežama, ne raspravljajte s njegovim prijateljima. Tu ste samo da pratite što se događa i pomognete u slučaju potrebe.

Ako ne znate, naučite napraviti snimku zaslona (screenshot) kako biste pohranili dokaze neke *online* aktivnosti.

4.3. Upravljam svojim vremenom

Mnogim roditeljima djeluje kako su njihova djeca neprestance uz svoje digitalne uređaje. Uz njih ili s njima ustaju, kreću u školu, razgovaraju s prijateljima, slušaju glazbu, uče, pišu lektiru, igraju se, gledaju filmove, pišu poruke i još „tko zna što“, sve dok konačno ne odu na počinak. Svijet interneta postao je tako značajnim dijelom njihova stvarnog svijeta.

Dio roditelja to prihvaća kao napredak tehnologije za čije posljedice ne treba propitivati, dok drugi dio ipak razmišlja o tome što mogu učiniti da djeca u svijetu interneta sudjeluju koristeći se svim njegovim prednostima za osobni razvoj te kako mogu izbjeći da njihov razvoj ne postane žrtvom interneta.

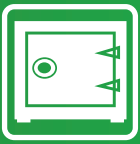
S obzirom da postoje značajne individualne razlike u vremenu koje djeca provode na internetu kao i u aktivnostima kojima ispunjavaju to vrijeme, za roditelje je bitno prepoznati znakove koji upućuju na to da se u djeteta počinju javljati negativne posljedice izloženosti internetu.

Kako možete znati kad je previše?

Pokazatelji pretjeranoga korištenja internetom (prema dr. Kimberly Young) jesu:

- gubljenje pojma o vremenu koje se provodi na internetu
- zaboravljanje na školske obveze
- žrtvovanje vremena potrebnoga za spavanje
- osjećaj nervoze, ljutnje ili razdražljivosti kad se mora prekinuti *online* aktivnost ili kad ona nije dopuštena
- radije provođenje vremena na internetu nego s prijateljima i obitelji
- zaokupljenost mislima o povratku na internet tijekom nastave ili neke druge aktivnosti
- nepoštivanje vremena dogovorenoga za boravljenje na internetu
- laganje o vremenu provedenome na internetu kad nema nikoga kod kuće
- gubljenje interesa za prijašnje aktivnosti
- učestalo pričanje o određenim *online* aktivnostima (igrama, programima...).

Valja imati u vidu da su neki od pokazatelja normalna pojava u razvoju djece i mladih. Sumnja da se nešto događa može se postaviti kad postoji više pokazatelja istodobno i kad su vidljivi tijekom dužega vremenskog razdoblja. Tada postoji opasnost od razvijanja ovisnosti.

4.3. Upravljam svojim vremenom

Koja su djeca izložena većemu riziku?

- djeca koja igraju *online* igre s velikim brojem igrača koje zahtijevaju čestu, gotovo stalnu nazočnost i nikad ne završavaju (npr. *World of Warcraft* i *Call of Duty*)
- djeca s niskim samopoštovanjem i lošom slikom o sebi
- djeca koja teže uspostavljaju prijateljstva i socijalne kontakte
- djeca sklona povlačenju i izolaciji, osamljena djeca
- djeca koja se nisu u stanju nositi s razvojnim zahtjevima (posebno u fazi adolescencije kad se formira identitet)
- djeca koja se teško nose sa svakidašnjim problemima stvarnoga svijeta (problemi u obitelji, školski neuspjeh, odbacivanje vršnjaka) i nemaju odgovarajuću roditeljsku podršku
- djeca čiji roditelji imaju problema s kontrolom vremena koje provode na internetu (ne u profesionalne svrhe)

Što učiniti?

Onoga trenutka kad aktivnosti djeteta počinju negativno utjecati na njegovo ponašanje, vrijeme je za raspravu o očekivanjima prema djetetu i postavljanju novih granica. Stoga:

- korištenje internetom usmjerite na aktivnosti povezane sa školskim učenjem i istraživanjem
- ograničite vrijeme za socijalne kontakte na internetu i igranje igara
- postavite pravila za uporabu digitalnih uređaja za cijelu obitelj (npr. za vrijeme ručka ili večere nije dopuštena uporaba ni djeci ni roditeljima, vikendom se neće koristiti nekoliko sati i sl.)
- razgovarajte s djetetom o njegovim osjećajima, odnosima s vršnjacima, o zadovoljstvu svakodnevnim aktivnostima i važnosti razvijanja i održavanja odnosa s prijateljima licem u lice
- razgovarajte s djetetom o utjecaju *online* igara na razvijanje ovisnosti (možete zajedno komentirati sadržaj članka u prilogu)
- potražite na vrijeme pomoć stručnjaka ako kod djeteta primijetite ponašanja koja upozoravaju na nedostatak kontrole vremena koje provodi na internetu.

Obiteljske aktivnosti

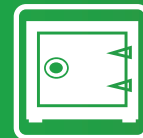
Ispunite upitnike o navikama korištenja interneta svoga djeteta, petznet.HR/Modul4/poveznice.

Zajednički ispunite dio radnoga lista *Planiram svoje online aktivnosti*.

Sastavite pravila za uravnoteženo korištenje internetom u obitelji.

Ako želite doznati više, pročitajte rezultate istraživanja Poliklinike za zaštitu djece grada Zagreba iz 2013. *Koliko vremena i uz koje rizike djeca provode na internetu i Facebooku* i članke s informacijama o utjecaju *online* igara i uzrocima razvijanja ovisnosti o internetu, petznet.HR/Modul4/poveznice.

4.4. Ekoprijatelji

Tehnologija se razvija iz dana u dan. U prodavaonice stižu tehnološki sve napredniji elektronički uređaji. I dok kupujete novi mobitel, koji vam zapravo uopće ne treba, ali je manji, s većom memorijom, ima bolju kameru i mnoštvo novih dodataka koje vaš „stari“ mobitel nema, ne razmišljate previše o tome što ćete učiniti sa svojim „starim“ mobitelom i gdje će on zapravo završiti. Vjerovali ili ne, većina takva otpada završi na odlagalištu električnoga otpada u Gani, Nigeriji, Pakistanu, Indiji...

EE otpad naziv je koji se rabi za gotovo sve tipove električne i elektroničke opreme koja je neupotreblijiva, a uglavnom se odnosi na televizore, računala, mobitele, bijelu tehniku, kućne zabavne i stereosustave, igračke, tostere i kuhala za vodu.

Ukratko, riječ je o svakome kućanskom ili poslovnom uređaju s elektroničkim sklopovima ili električnim komponentama koji se napaja električnom energijom ili baterijama.

Kako se proizvodnja elektroničkih uređaja povećava, istodobno se i gomila sve više električnoga i elektroničkoga otpada (EE otpada). Dio se toga otpada oporabi (reciklira), međutim, još uvijek se većina baca. Jedan je od uzroka tomu što je češće jeftinije kupiti novi uređaj nego popraviti stari. Tako se u Europskoj uniji od 8,7 milijuna tona proizvedenih elektroničkih uređaja čak 6,6 milijuna tona ne oporabi (podatak iz 2008. godine). Danas je elektronički otpad jedna od najbrže rastućih vrsta otpada na našem planetu. Velika količina toga otpada završi na odlagalištima u Africi i Aziji. Većina se EE otpada „zbrinjava“ gomilanjem na odlagalištima ili spaljivanjem. Obje metode omogućavaju toksičnim kemikalijama iz uređaja da onečišćuju okoliš.

Na svim električnim i elektroničkim uređajima nalazi se oznaka za označavanje odvojenoga prikupljanja EE otpada.

Elektronički otpad – opasan otpad

Elektronički uređaji sadržavaju nekoliko stotina različitih materijala. Neki su od njih nakon uporabnoga vijeka uređaja ponovno iskoristivi, no mnoge tvari mogu biti vrlo štetne ako se elektroničkim otpadom postupa nepravilno. Kako bi se spriječio štetan utjecaj tih tvari na okoliš i zdravlje ljudi, **vrlo je bitno da se EE otpad prikuplja odvojeno** od komunalnoga otpada i zatim zbrinjava na ekološki prihvatljiv način.

Štetne su tvari u EE otpadu:

- teški metali – olovo, živa, kadmij, berilij
- opasne tvari – nezapaljiva sredstva koja sadržavaju brom (plastična kućišta), PVC, poliklorinski bifenili (PCB), kloro-fluoro-ugljik (CFC).

Želite se riješiti EE otpada, a ne znate gdje i kako?

U Republici Hrvatskoj postoji organiziran besplatni sustav zbrinjavanja EE otpada. Sve ostalo ovisi isključivo o vama. Dovoljno je nazvati na besplatni broj: 0800 444 110 i ako imate više od 30 kg EE otpada, ovlaštenu prikupljač preuzet će ga na vašoj adresi. Na istome ćete broju dobiti sve potrebne dodatne informacije.

Obiteljske aktivnosti

Posjetite stranice www.eeotpad.com i www.huzp.hr/eeotpad.pdf kako biste se više informirali o EE otpadu i pronašli vama najbliže odlagalište takva otpada.

Zajedno sa svojim djetetom pogledajte videozapise *Priča o EE otpadu* i *E-otpad* animacija, petzanet.hr/Modul4/poveznice.

Razgovarajte sa svojim djetetom o racionalnoj kupnji novih elektroničkih uređaja. Treba li uvijek kupovati najnoviji model mobitela ili računala dok nam je „stari“ još uvijek ispravan?

Potaknite svoje dijete, susjede, prijatelje da budu odgovorni prema vlastitome EE otpadu.

Budite im primjer i poučite ih pravilnom odlaganju EE otpada.

Ispravan EE otpad možete pokloniti ili donirati (prijateljima, rodbini, dječjim domovima, humanitarnim udrugama).

Suradujte sa školom u organiziranome prikupljanju EE otpada.

5.1. Što učiniti?

5.2. Nisi sam!

Elektroničko nasilje (*cyberbullying*) vrsta je agresivnoga ponašanja koje se manifestira prijetnjama, ponižavanjima, zastrašivanjima ili zlostavljanjima neke osobe od strane jednoga ili više pojedinaca internetom, mobitelom i ostalim komunikacijskim uređajima.

U današnje je vrijeme sve prisutnije zbog anonimnosti iza koje se nasilnik može skriti i koja mu pruža sigurnost. Da bi se pomoglo djeci, žrtvama elektroničkoga nasilja kako bi se ponovno osjetila sigurnima, ali i da bi se spriječio takav tip nasilja, potrebna je angažiranost roditelja.

Mogući rizici

Za djecu koja su izložena nasilju:

- depresija
- anksioznost, usamljenost
- pogoršanje zdravlja
- nisko samopoštovanje
- problemi u školi
- agresivno ponašanje
- razmišljanje o samoubojstvu.

Za djecu koja sudjeluju u nasilju:

- ne znaju razliku između dobra i zla
- veća je opasnost od uzimanja sredstava ovisnosti
- češći problemi u školi
- mogući razvoj problema u ponašanju
- teško uspostavljaju odnos s drugima
- mogu i sami postati žrtve.

Obiteljske aktivnosti

Kako spriječiti elektroničko nasilje

- **Biti primjer** djetetu u stvarnome i virtualnome svijetu: poštovati druge i pružati im podršku, izbjegavati vikanje, tjelesno nasilje i manipuliranje, pokazati djetetu kako se nositi sa svađom i različitim mišljenjima na djelotvoran način itd.
- **Upoznati se s *online* aktivnostima i *online* terminologijom** (blogovima, chatom, e-mail računom, Facebookom i sl).
- **Razgovarati** o elektroničkome nasilju: razgovarati s djetetom o važnosti i obilježjima pravoga prijateljstva te podijeliti vlastita iskustva, ako ih imate, u kojima ste bili žrtva nasilja. Na taj ćete način ohrabriti dijete da vam se obrati ako ima problem.
- **Ukazati na važnost empatije:** objasniti djetetu kakvo je ponašanje poželjno, pomoći mu da shvati da neodgovorno ponašanje prema drugima, koje njega možda zabavlja, drugoj djeci smeta.
- **Ograničiti vrijeme** koje dijete provodi za računalom, ukazati na važnost druženja s prijateljima.
- **Raspravljati s djetetom** o načinima rješavanja problema i frustracija bez pribjegavanja nasilnomu ponašanju.
- **Osnažiti dijete** i biti mu potpora: raditi na samopoštovanju djece koja su žrtve nasilja, a pažnju djece koja provode nasilje nad drugima usredotočiti na njihove pozitivne osobine te usmjeriti njihovo ponašanje u dobre svrhe, primjerice, pokazati im da znaju biti dobre vođe i sl.
- **Znati slušati:** ne odgađati rješavanje problema koje je dijete podijelilo s vama, već se raspitati o detaljima incidenta i zahvaliti djetetu za hrabrost i iskrenost.
- **Biti djetetov odvjetnik:** otvoriti novi *online* račun, sačuvati primjere e-pošte kojima se djetetuprijetilo ili ga se na bilo koji način uznemiravalo; kontaktirati pružatelja internetske usluge o njihovu pravilniku o ponašanju na mreži, tražiti rješenja problema.

5.1. Što učiniti?

5.2. Nisi sam!

Što ako se dogodi? Kako prepoznati i što učiniti?

Kad je dijete žrtva elektroničkoga nasilja:

Znakovi:

- pokazuje znakove straha ili tjeskobe te niskoga samopoštovanja
- sklonije je negativnim komentarima
- izbjegava razgovor o *online* aktivnostima
- nesretno je ili uznemireno, pogotovo nakon upotrebe računala
- ima problem sa spavanjem, noćne more
- prijeti da će ozlijediti sebe ili druge oko sebe
- može se izolirati iz skupine
- nervozno je kad je *online*.

Savjeti:

- može razgovarati s nekim u koga ima povjerenja (roditeljem/učiteljem) ili se obratiti stručnoj službi za pomoć djeci; kontaktirati pružatelja usluge te mu prijaviti problem
- otvarati e-poštu i poruke samo od osoba koje poznaje
- ne odgovarati na uvredljive i omalovažavajuće poruke - ignorirati ih
- čuvati vlastite podatke, ne dijeliti ih na mreži
- sačuvati primjerak nasilnih poruka kao dokaz
- ako je žrtva nasilja na kojem *siteu*, više ne sudjelovati na njemu, izbrisati račun
- ne stavljati *online* informacije za koje ne bi voljelo da ih pročitaju prijatelji iz razreda.

Kad dijete sudjeluje u elektroničkome nasilju:

Znakovi:

- agresivno je s roditeljima, prijateljima, ljubimcima itd. te ne misli da je to nešto loše
- ne mari za tuđe osjećaje
- ima prijatelje koji su nasilni ili agresivni
- ne može procijeniti kakav je utjecaj njegova ponašanja na druge
- drži u tajnosti svoje *online* aktivnosti te skriva zaslone kad su drugi u blizini
- dosta vremena provodi *online*
- uzrujano je kad mu računalo nije dostupno
- rabi više *online* računa ili račun koji nije njegov
- izbjegava razgovor o *online* aktivnostima
- izgleda uzrujano kad je *online*.

Savjeti:

- može razgovarati s nekim u koga ima povjerenje (roditeljem/učiteljem)
- staviti se „u tuđu kožu“ – bi li volio da se drugi prema njemu odnose onako kako se on odnosi prema njima
- odustati na vrijeme od iskazivanja nasilja, kontrolirati se
- ne pokleknuti pod pritiskom vršnjaka – učiniti ono što je ispravno
- razmisliti prije nego što klikne
- ispričati se onima koje je povrijedilo *online*
- znati: ako je tko drukčiji, nije ni bolji ni gori od nas

5.3. Lena je mislila da zna

5.4. Ugrožena sigurnost

Što je *grooming*?

Grooming je proces tijekom kojega, koristeći se internetom, neka nepoznata osoba manipulira djetetom nastojeći s njim izgraditi odnos nakon kojega slijedi seksualno zlostavljanje. Pritom zlostavljač najčešće istražuje različite internetske stranice u potrazi za osjetljivijom ili nesigurnijom djecom s kojom se nastoji sprijateljiti i približiti pričom o zajedničkim interesima ili laskanjem, nuđenjem novca, poklona ili poslova u modnome svijetu. Internet zlostavljaču olakšava proces laganja (primjerice u slučaju opisa fizičkoga izgleda, dobi ili spola) i uspostavu kontakta. Cilj je da se žrtva osjeti voljenom, zbog čega vrijeme pridavanja pažnje i uspostavljanja povjerljivoga odnosa može trajati nekoliko dana, tjedana ili čak nekoliko mjeseci. Tek kad se uspostavi odnos, zlostavljač uvodi seksualne teme u razgovor, primjerice, traži od djeteta da s njim podijeli svoja seksualna iskustva, pokazuje pornografske slike ili traži od djeteta da mu pokaže svoje nedolične slike.

Što možete učiniti kako biste zaštitili svoje dijete?

Razgovarajte s djetetom o:

- stranicama kojima se koristi
- njegovim prijateljima i kako su te prijatelje upoznali
- načinima komunikacije s tim prijateljima
- vrstama informacija koje dijele.

Obiteljske aktivnosti

Razgovarajte s djetetom o *online groomingu*.

Objasnite djetetu da mnogi ljudi nisu iskreni na internetu. Razgovarajte o razlozima laganja na internetu. Mlađoj djeci približite opasnost *groominga* razgovorom o susretu sa strancima u stvarnome svijetu. Stranci su ljudi koje ni oni ni vi kao roditelji ne poznajete.

Jednako kao u stvarnome, tako i u virtualnome svijetu sa strancima se ne smije razgovarati ni dijeliti osobne podatke. Sa starijom djecom, međutim, razgovor može biti teži jer djeca u toj dobi mogu misliti da se miješate u njihove osobne stvari.

Razgovarajte s djetetom o mogućnosti stvarnoga susreta s virtualnim prijateljem. Objasnite mu da na takav sastanak nikad ne smije ići samo.

Dajte djetetu do znanja da ćete uvijek biti njegova podrška. Neka zna da vam se može obratiti za pomoć.

Naučite kako prijaviti neprimjeren kontakt upućen vašemu djetetu.

Korisne stranice:

- MUP RH (Zlostavljanje putem mobitela i interneta) – www.mup.hr/13047.aspx
- Hrabri telefon – hrabritelefon.hr
- Centar za nestalu i zlostavljanu djecu (Sigurnost djece na internetu) – www.cnzd.org
- Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba – www.poliklinika-djeca.hr
- Centar za sigurniji internet – www.sigurnijiinternet.hr
- Parents Protect – www.parentsprotect.co.uk

5.3. Lena je mislila da zna

5.4. Ugrožena sigurnost

Neke taktike na koje djeca moraju obratiti pozornost

Roditelji i skrbnici moraju razgovarati sa svojom djecom o ovim taktikama, a djeca trebaju znati da se uvijek mogu obratiti svojim roditeljima ili skrbnicima ako se s problemima ovakva tipa susretnu.

TAKTIKA	NAMJERA
„Volio bih te upoznati privatno.“	Pokrenuti privatni razgovor putem <i>chata</i> , dopisivanja ili slanja poruka.
„Gdje se nalazi tvoje računalo u kući?“	Odrediti jesu li roditelji ili skrbnici u djetetovoj neposrednoj blizini.
„Koji je tvoj najdraži bend? Dizajner? Film?“	Otkriti koje tipove darova mogu ponuditi, npr. karte za koncert, odjeća, CD-ovi.
„Znam nekoga tko te može ubaciti u svijet mode.“	Laskanje.
„Znam kako možeš brzo zaraditi.“	Iskoristiti interes mlađih osoba za zarađivanje/ trošenje novca.
„Izgledaš žalosno. Reci mi što te muči.“	Pokazati interes za njegove probleme kako bi ohrabрили dijete da se povjeri strancu i udalji od roditelja i njihove podrške.
„Koji je tvoj broj telefona?“	Uspostaviti <i>offline</i> kontakt – obično se takva pitanja postavljaju u kasnijoj fazi, kad se žrtva osjeća ugodno u društvu zlostavljača.
„Ako ne... (napraviš ono što ti kažem), ja ću... (reći tvojim roditeljima ili podijeliti tvoje slike na blogu i slično).“	Zastrašivanje i manipulacija – onda kad zlostavljač dozna više podataka o žrtvi.
„Ti si ljubav moga života.“	Manipulacija – postati privlačan kako bi žrtvu potaknuli da se osjeća posebno.

PET OSNOVNIH PRAVILA

Sigurnost

Ne dijeli svoje osobne podatke *online* s onima koje ne poznaješ.

Sastanak

Možeš se sastati s nekim koga si upoznao virtualno samo u pratnji odrasle osobe.

Prihvatanje

Otvaranje e-pošte ili ostalih poruka od ljudi koje ne poznaješ može biti opasno – može sadržavati viruse ili uznemirujuće poruke.

Pouzdanost

Ljudi češće lažu *online*, informacije koje pročitaš na internetu ne moraju biti pouzdane.

Razgovor

Savjetuj se s roditeljem, skrbnikom ili nekom drugom odraslom osobom kojoj vjeruješ ako te netko ili nešto smeta, brine ili uznemirava.

5.5. Kad privatno postane javno

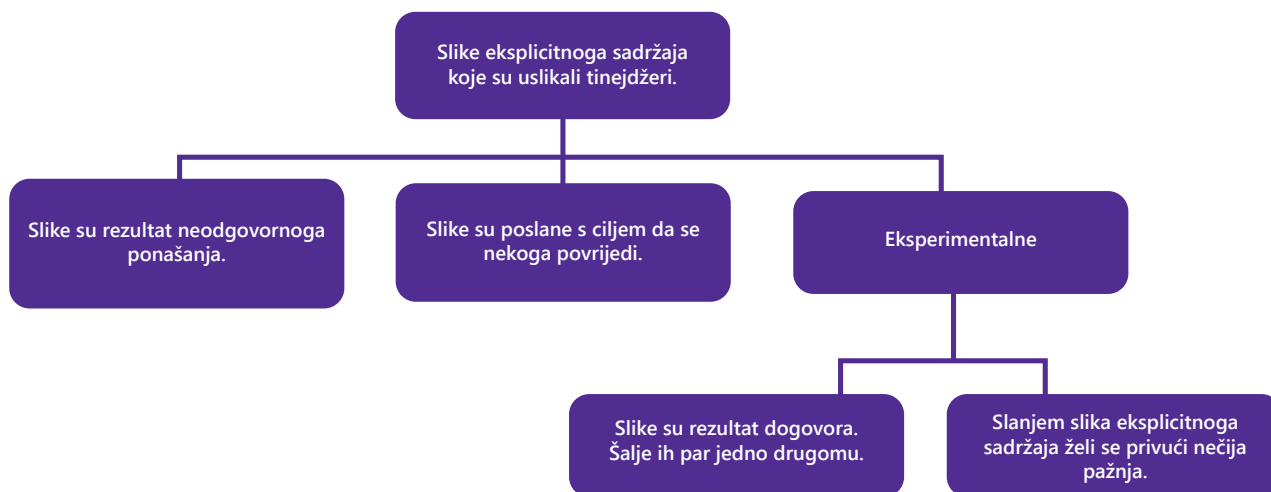
5.6. Ovo bi mogla biti tvoja priča

Što je seksting?

Naziv potječe od engleske riječi *texting*, što znači slanje SMS-a. Dakle, seksting je, kao što i samo ime kaže, slanje seksualno eksplicitnih poruka, fotografija ili videosnimaka mobilnim telefonom. Seksting uključuje stvaranje, slanje, primanje, posjedovanje ili proslijeđivanje takvih sadržaja.

Zašto to čine?

Istraživanja pokazuju da tinejdžeri šalju eksplicitne sadržaje nekome u koga imaju povjerenja. Mnogi od njih misle da su aktivnosti na internetu privatne i da se sadržaj koji su poslali može potpuno izbrisati nakon što je poslan. Često žele stvoriti „cool“ sliku o sebi te šalju fotografije slične onima slavni koje vide oko sebe. To su vrlo često sugestivne poze, fotografije ljubljenja ili intimnih situacija. Takve slike možemo podijeliti u skupine:

Posljedice

Emocionalne

Tinejdžerica ili tinejdžer može se osjećati krivo i može požaliti zbog učinjenoga. Može osjećati sram ili se osjećati izolirano zbog negativne reakcije i odnosa okoline onda kad sadržaj postane javan.

Zdravstvene

Emocionalne poteškoće utječu na spavanje, hranjenje, pohađanje nastave i druge aktivnosti. Zdravstvene poteškoće vode do depresije, izolacije, tjeskobe, razmišljanja o samoubojstvu i pokušaja samoubojstva.

Zakonske

Seksting može imati ozbiljne zakonske posljedice prema Kaznenom i Obiteljskom zakonu.

Društvene posljedice i ugled

Neizbježna je posljedica narušen ugled osobe i/ili narušeni odnosi.

Narušeni društveni odnosi imaju za posljedicu i emocionalne i zdravstvene poteškoće.

Seksting može u budućnosti utjecati na upis na fakultet ili pri prijavljanju za radno mjesto.

5.5. Kad privatno postane javno

5.6. Ovo bi mogla biti tvoja priča

Obiteljske aktivnosti

Što možete učiniti kako biste zaštitili svoje dijete?

- ✓ Postavite jasna pravila kad je riječ o ponašanju na internetu.
- ✓ Razgovarajte s djetetom i doznajte s kim komunicira na internetu.
- ✓ Poučite svoje dijete o sigurnosti na internetu i njegovoj odgovornosti.
- ✓ Razgovarajte o sekstingu i njegovim posljedicama. Takvi razgovori nisu uvijek ugodni, ali su nužni i važni.
- ✓ Podsjetite svoje dijete da se sadržaji koji se jednom nađu na internetu, npr. fotografije, više ne mogu vratiti. Više nad njima ne možete imati kontrolu.
- ✓ Pitajte svoje dijete kako bi se osjećalo da njegovi učitelji, roditelji, cijela škola vidi fotografiju.
- ✓ Razgovarajte o pritisku vršnjaka. Recite mu da ma koliko je pritisak velik, posljedice nakon učinjenoga mogu biti još veće.
- ✓ Objasnite svomu djetetu kako da postupi u slučaju dobivanja takve slike. Najbolje ju je odmah izbrisati. Bolje je biti rješenje problema nego dio problema.
- ✓ Neka vaše dijete zna da ste uvijek tu ako mu zatrebate.
- ✓ Zatražite profesionalni savjet i podršku ako je potrebno.

Korisne stranice:

- MUP RH (Zlostavljanje putem mobitela i interneta) – www.mup.hr/13047.aspx
- MUP RH (Prijavljivanje sadržaja na internetu o iskorištavanju ili zlostavljanju djece) – redbutton.mup.hr
- Hrabri telefon – hrabritelefon.hr
- Centar za nestalu i zlostavljanu djecu (Sigurnost djece na internetu) – www.cnzd.org
- Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba – www.poliklinika-djeca.hr
- Centar za sigurniji internet – www.sigurnijiinternet.hr
- Cyber(smart:) resources, Parents guide to *online* safety – www.cybersmart.gov.au/Parents/Resources/Educate%20yourself.aspx.

BILJEŠKE

OSNOVNA ŠKOLA

LOVRAK
NOVA GRADIŠKA

OSNOVNA ŠKOLA
Popovača

OŠ "Mladost"
Osijek

SIGURNIH
pet
ZA
SIGURNIJI
NET

POŠTUJ pravila ponašanja.

PROVJERI svoje postavke privatnosti.

PROMISLI prije nego što objaviš.

PITAJ za savjet odraslu osobu.

PAZI na sve moguće zamke virtualnoga svijeta.

petzane**.HR**

ISBN 978-953-8029-10-3

9 789538 029103

Sadržaj publikacije je isključiva odgovornost OŠ Veliki Bukovec, OŠ „Mladost“, OŠ Gripe, OŠ „Mato Lovrak“ i OŠ Popovača te ne odražava stajalište Europske unije.